

**РОЛЬ ГАЗЕТИ «НАДДНІПРЯНСЬКА ПРАВДА» У БОРОТЬБІ З
АЛКОГОЛІЗМОМ НА ХЕРСОНЩИНІ У КІНЦІ 20-Х – 30-Х РОКАХ ХХ
СТОЛІТТЯ**

У статті досліджується досвід боротьби з алкоголізмом на Херсонщині наприкінці 20-х – у 30-х роках ХХ століття. Аналізуються основні методи боротьби з алкоголізмом як соціальним захворюванням та визначається роль у цьому процесі місцевої преси, зокрема газети «Наддніпрянська правда».

Ключові слова: *«Наддніпрянська правда», алкоголізм, самогоноваріння, хуліганство, наркодиспансер.*

Марквас Е.Ф. Роль газеты «Надднепрянская правда» в борьбе с алкоголизмом на Херсонщине в конце 20-х – 30-е годы ХХ века.

В статье исследуется опыт борьбы с алкоголизмом на Херсонщине в конце 20-х – в 30—е годы ХХ века. Анализируются основные методы борьбы с алкоголизмом как социальной болезнью, и определяется роль в этом процессе местной прессы, в частности газеты «Надднепрянская правда».

Ключевые слова: *«Надднепрянская правда», алкоголизм, самогоноварение, хулиганство, наркодиспансер.*

Markvas K.F. The role of the newspaper "Naddniprianska pravda" in the fight against alcoholism in the Kherson region in the late 20's - 30-ies.

This paper examines the experience of struggle with alcoholism in the Kherson region in the late 20's - 30-ies.

The aim of research is defining the role and capabilities of the newspaper "Naddnipryanska pravda" in the fight against alcoholism in the Kherson region in the late 20's - 30-ies.

Using a broad range of periodic sources, the author identifies the basic forms and methods of struggle against alcoholism as a social disease.

Analyzed activity of Kherson anti-alcohol association. Characterized productivity of the narcology dispensary and its importance in the fight against alcoholism. Shows some examples of harm from alcohol use by workers at work, at home, in public places and places of cultural recreation.

Displaying effectiveness of activity of militia in the fight against alcoholism and hooliganism, which is caused by alcohol. Followed places illegal trade in alcoholic beverages in Kherson and its surroundings.

The author concludes the important role of the local newspaper "Naddnipryanska pravda" in the fight against alcoholism in the Kherson region in the late 20's - 30-ies.

Keywords: *"Naddnipryanska pravda", alcoholism, distilling, hooliganism, narcology dispensary.*

На жаль, проблема алкоголізму в Україні лишається надзвичайно актуальною. Щороку в нашій державі спостерігається зростання кількості осіб, які зловживають алкогольними напоями, особливо загрозливо виглядає поширення алкоголізму серед дітей. У сучасній Україні немає проблем з придбанням алкоголю, держава майже не контролює цей процес. Соціальні потрясіння останніх років ще більше спонукають населення до зловживання алкогольними напоями, а владні структури та громадськість займають відсторонену позицію у цій ситуації. Але разом з тим, накопичено значний досвід боротьби з пияцтвом та алкоголізмом, що потребує більш ґрунтовного дослідження та застосування в сучасних умовах.

Досвід боротьби з алкоголізмом на Херсонщині у міжвоєнний період зовсім не відображений в історичній літературі, хоча проблема алкоголізму в СРСР та Радянській Україні у 20 – 30-х роках ХХ століття неодноразово привертала увагу дослідників. Алкогольну політику та антиалкогольне законодавство СРСР дослідив В. Бойко [3], який проаналізував фактори відмови радянського керівництва від «сухого закону» у середині 1920-х років.

Н. Левіна [18; 19], характеризує радянський побут 20 – 30-х років, досить ґрунтовно досліджує проблему алкоголізму в радянському місті та офіційну позицію влади з цього питання. Ю. Лісцін та М. Копит [21] з точки зору вчених-медиків характеризують соціально-гігієнічні аспекти алкоголізму та класифікують форми та методи боротьби з ним у Радянському Союзі. А. Ніколаєв [29], аналізуючи антиалкогольні кампанії ХХ століття в Росії, характеризує радянську алкогільну політику міжвоєнного періоду як неоднозначну та непослідовну. І. Такала [44] досліджує алкогільну політику радянської держави у 20-х роках та вважає її спрямованою не проти алкоголізму як хвороби, а проти виробників алкогюлю як соціальних ворогів. О. Шерстнєва [49] здійснила цікаве дослідження ролі санітарної просвіти та пропаганди у боротьбі з пияцтвом та алкогільзмом в СРСР у 1920-х роках.

У дослідженнях українських істориків проблема алкогільзму в УСРР 20 – 30-х років представлена рядом публікацій. І. Адамська [2], у межах дослідження про медико-санітарну пропаганду в УСРР у 1920-х роках, характеризує художні твори, присвячені шкоді алкогільзму та закликам до здорового способу життя. О. Головка та В. Греченко [11], досліджуючи боротьбу міліції з самогоноварінням в УСРР у роки НЕПу, безпосередньо торкаються проблеми алкогільзму в радянській Україні та вважають її наслідком процвітаючого самогоноваріння. М. Борисенко [4] та О. Мовчан [25] у своїх працях, присвячених побуту та повсякденності міщан та робітників радянської України у міжвоєнний період, серед іншого звертають увагу і на проблему тотального поширення алкогільзму та його руйнівних наслідків. В. Іваненко та І. Іщенко [16; 17], аналізуючи соціальні аномалії південноукраїнського регіону періоду НЕПу, вказують на здобутки та прорахунки радянської алкогільної політики та роблять висновок, що пияцтво та алкогільзм стали єднальними ланками між усіма соціальними аномаліями. Регіональні особливості боротьби з алкогільзмом та самогоноварінням відображені у дослідженнях І. Робака та Г. Демочко [40; 41], О. Чернухи [48] (Харківщина) та М. Олійника [30] (Поділля). В. Павленко [31] у публікації

присвяченій історії Херсонської міліції, частково торкається проблеми самогоноваріння та алкоголізму у контексті боротьби міліції з цими явищами.

Метою дослідження є визначення ролі та можливостей газети «Наддніпрянська правда» у боротьбі з алкоголізмом на Херсонщині у кінці 20-х – 30-х роках ХХ століття.

Наприкінці 20-х років ХХ століття радянська влада активно взялась боротися з таким негативним соціальним явищем як алкоголізм переважно шляхом агітації, пропаганди та формування суспільної думки. Найзручнішим інструментом у цій справі стала преса, передусім центральна, на шпальтах якої підіймались проблеми глобального масштабу та ставились утопічні завдання. Найбільш відомим виданням, яке мало своєю метою боротьбу з алкоголізмом, стала газета «Тверезість та культура», котра з першого ж випуску рішуче засудила пияцтво та алкоголізм як явище, та, апелюючи до слів Леніна [20, с. 4], закликала усіх і кожного розпочати широкомасштабну та безпрецедентну акцію боротьби з алкоголізмом.

Ці гасла також підхопила і місцева преса, що хоч і не мала такого поважного статусу, як центральна, та все ж володіла значним потенціалом у справі боротьби з пияцтвом та алкоголізмом. Таким чином, починаючи з 1928 року, «Наддніпрянська правда» активно публікує матеріали антиалкогольного характеру та повідомляє населення Херсонщини про успіхи та невдачі на ниві антиалкогольної боротьби.

За змістом статті на алкогольну тематику в «Наддніпрянській правді» кінця 20-х – 30-х років можна умовно поділити на ті, які засуджували алкоголізм та конкретних алкоголіків та ті, які показували системність, масовість та результативність антиалкогольної політики центральної та особливо місцевої влади та громадських організацій.

Про масштаби проблеми зловживання алкогольними напоями говорить вже сама кількість статей та повідомлень в «Наддніпрянці», зокрема з 1928 по 1930 рр. такі статті з'являлись майже в кожному номері. Найчастіше це були

повідомлення про хуліганство внаслідок пияцтва або про алкоголізм та алкоголіків на виробництві.

Особливо болючою темою статей та повідомлень у «Наддніпрянській правді» стало пияцтво на виробництві та супутні йому порушення, травматизм та прогули робочого часу. Одним з перших стало повідомлення про пияцтво на макаронній фабриці від невідомого «Робітника-макаронщика» [21]. Автор повідомляє широкому загалу про щоденне пияцтво завідувача макаронної фабрики Усатова, який крім усього іншого, ще й здійснив розтрату коштів у сумі 600 крб. [21, с. 3]. Також є повідомлення про пияцтво робітників літейного цеху заводу ім. Старостіна – Очмана, Паливоди та Базильова, які з'являлись на виробництво у п'яному вигляді, у результаті чого не лише не могли працювати, а просто спали прямо у приміщенні цеху [5, с. 3]. У статті з красномовною назвою «Галерея п'яниць» згадуються робітники Немов та Кабаченко, які пиячили під час обідньої перерви так, що потім не могли працювати і їх відправляли додому, щоб запобігти нещасним випадкам на виробництві [9, с. 5]. Цікавим фактом є «організоване пияцтво» на виробництві, зокрема у 1929 році в «Наддніпрянці» з'явилось повідомлення про те, що технорук заводу «Червоний хлібороб» «після одливки великого пресу на 200 пудів дав робітникам ливарного цеху 10 крб. і пішов разом з ними випивати» [35, с. 5]. У статті «Забавки хорлівських вантажників» вказано, що пияцтво дуже розповсюджене серед вантажників – членів спілки. Вони «пиячать після кожної зарплати та дуже галасують, хуліганство набирає найпотворніших форм, бешкетують також у громадських місцях» [13, с. 4]. Аналогічні проблеми піднімають автори ряду інших заміток у «Наддніпрянській правді» [42, с. 4; 38, с. 2; 22, с. 4].

Крім того, «Наддніпрянська правда» переймалася пияцтвом та хуліганством робітників поза виробництвом, у громадських місцях та вдома. З цієї теми було опубліковано цілу низку статей. Наприклад замітка 1929 року «Хуліган Обухов та п'яниця Сидорович» [47], яка детально описує «пригоди» цих двох робітників. Обухов був чорноробом, якого Біржа праці надіслала

працювати на заводі № 2. З перших же місяців роботи він поводив себе зверхньо, до роботи ставився аби-як і постійно перебував у нетверезому стані. На будь-які зауваження реагував агресивно та вживав нецензурні слова. Сидорович – молодий робітник, який кожну зароблену копійку пропивав та як результат прогулював робочі зміни, бешкетував у місті поряд з трактором Виноградова, навіть зводився битися з повіями. У кінці статті автор (псевдонім Шип) закликає заводоуправу та широку громадськість «навести з ними лад» [47, с. 5]. Також у газеті було повідомлення про хулігана Кобельчука, котре написали його сусіди. У цій статті вказано, що Кобельчук не лише пропиває кожну зарплату, а й загрожує спокою, здоров'ю та життю оточуючих – він неодноразово бив свою дружину, поки вона не падала непритомна, а потім брався бити сусідів. У цій загрозовій ситуації міліція мало що може вдіяти – хулігана забирають до відділку на кілька днів, а потім відпускають [46, с. 5].

У статті «П'яна трійця» газета повідомляла про трьох п'яниць – Руденка, Захарського та Бідощенка, які зібрались у кооперативному товаристві інвалідів. Автор повідомив, що ці троє щодня збирались у Захарського та пиячили до ранку, при цьому здіймаючи шалений галас та влаштовуючи танці. Цей шум аж надто заважав сусідам, які неодноразово звертались до Захарського з проханням заспокоїтись, на що він відповів, що він «червоний партизан і нікого не боїться» [34, с. 4].

Пияцтво та хуліганство процвітало також у місцях культурного відпочинку. Так, у стінгазеті клубу ім. Рикова написали про члена правління Філовського, що він «п'яний хуліганив у клубі». Пізніше Філовський довідався хто написав про нього, вивів його з клубу та побив [35, с. 5]. У статті «Повести рішучу боротьбу з хуліганством» представлено історію про братів Мусатових, які «у клубі ім. Петровського користуються «славою» непоправних бешкетників, які вештаються по клубах завжди у п'яному вигляді і безкарно хуліганять» [21, с. 3].

Періодично у «Наддніпрянці» публікувались оголошення, повідомлення та невеличкі звіти про діяльність міліції у галузі боротьби з хуліганством та

пияцтвом у місті Херсоні. Наприклад, 8 жовтня 1929 року міськрайком міліції оштрафував Терняха, Супруненко, Громова, Сергєєва, Муниченка, Неген та Рибчака за «пияцтво та бешкет» [27, с. 6]. Тут же вміщено статтю «На рішучу боротьбу з пияцтвом та хуліганством», у якій вказано, що останніми днями у місті пияцтво та випадки хуліганства у місті значно почастишали, п'яні на вулицях «задираються» до перехожих та зводяться битися з міліціонерами. Тому міліція просить допомоги робітників та громадськості взагалі у боротьбі з пияцтвом [27, с. 6].

У 1928 році у газеті з'явилося повідомлення про дозорця Григорія Кренса, який постійно пиячив із в'язнями не лише в бупрі (будинок примусової праці), а й у себе вдома, на квартирі в Олешках [33, с. 4]. У результаті Кренс був засуджений до 1 року позбавлення волі (умовно), а от чи звільнили його з посади дозорця у повідомленні не вказано.

Також «Наддніпрянська правда» публікувала жартівливо-засудливі статті з приводу пияцтва деяких осіб, наприклад невідомий автор під псевдонімом Велетень, написав до газети звернення, у якому пропонував Г. Епельбаума, голову сільробіткому спілки СГЛР с. Снігурівка, на «конкурс п'яниць», наголошуючи, що він аж ніяк «не гірший за інших» [26, с. 3].

Особливо активно на сторінках газети засуджувалось самогонваріння, яке зображувалось як найбільше соціальне зло. У той час, коли алкоголіки були лише слабкими, безвольними людьми, самогонщики стояли на заваді побудови нового кращого майбутнього. Однією з показових є замітка про «Маруську-самогонщицю» [24]. Уже з самої назви статті формується зневажливе ставлення до цієї особи. В самій замітці вказано наскільки шкідливою для оточуючих стала діяльність самогонщиці та підведено підсумок про цілком виправдане покарання у вигляді позбавлення волі на 3 місяці [24, с. 4]. У статті з красномовною назвою «Гриша гуляє» описана цікава, але не поодиноким історія про шлюб між алкоголіком та самогонщицею, що його автор називає «ідеальним союзом» [12, с. 5].

Також «Наддніпрянська правда» публікувала статті, які викривали та засуджували торгівлю горілкою та іншими алкогольними напоями. Зокрема про це йдеться у замітці «7 крамничок» [1, с. 5]. У статті «Проти пияцтва» автор викриває торгівлю горілкою на базарах, де робітники та селяни пропивають багато грошей [35, с. 5]. У замітці з красномовною назвою «Заведение» викрито один із пунктів розповсюдження та споживання алкогольних напоїв у будинку № 19, квартира 10 по вулиці 8 березня з вивіскою «Закусочки, пиво, вино на винос і розлив». Автор зазначає: «Тут «заведение» для всіх, воно працює безперервно. Раз у раз повно п'яних. Напившись вони висипають на вулицю і тут же на порозі розважаються» [14, с. 4]. У статті «Не їдальня, а трактир» викрито їдальню інвалідів на Привозі, яка «нічим не відрізняється від нічного трактиру старого часу». І хоча у їдальні не продають горілку, але вона відома у Херсоні як «місце випивання могогаричів» – алкоголь приносять з собою відвідувачі та щодня пиячать [28, с. 4]. У статті «Пивоварний завод» серед іншого наголошено на недостатній увазі до торговельної мережі, внаслідок чого вона перетворюється на «пивнушки у повному розумінні цього слова» [32, с. 3].

Цікавою є стаття 1934 року «У чайній є все крім...чаю», яка описує культурну чайну у Кизому-Мисі, організовану осередком Червоного Хреста. Автор наголошує, що в чайній «і квас є, і пиво є, а чаю...нема. Вечорами приходять туди, беруть пиво з буфета, а з кишені – горілку, а годині о 10-й вечора чути п'яні вигуки» [45, с. 4]. Інший осередок торгівлі алкоголем викриває стаття-лист до редакції «Наддніпрянської правди» «Прошу захистити мене», автором якої є завідувач П.-Покровської аптеки. У листі повідомляється, що в одному ж будинку з аптекою громадянин Афанасьєв П. відкрив крамницю Центроспирту всупереч забороні сільради, і як результат – і вдень, і вночі п'яні «стукають до аптеки та вимагають грілки» [36, с. 4].

«Наддніпрянська правда» регулярно та систематично публікувала плани та звіти роботи Херсонського Антиалкогольного товариства, яке стало центром боротьби з алкоголізмом на Херсонщині. Майже усі форми та методи його роботи відображені на сторінках «Наддніпрянки». Найчастіше це були

оголошення про проведення лекцій на антиалкогольну тематику у будинку Саносвіти для робітників та інших бажаючих [6, с. 5; 7, с. 6]. Періодично Антиалгокольне товариство повідомляло про створення нових осередків у місті та на селі, а також про кількість їх членів [6, с. 5; 7, с. 6; 8, с. 5], станом на 1930 рік товариство налічувало 20 осередків. Крім того, з 5 березня 1930 року Антиалкогольне товариство відкрило семінар для підготовки активістів-пропагандистів у справі боротьби з алкоголізмом на 45 осіб при будинку Саносвіти [8, с. 5]. Товариство також повідомляло про надходження нової літератури про алкоголізм [6, с. 5] та відкриття нових «культурних чайних» [8, с. 5; 15, с. 3]. Серед планових заходів товариства, анонсованих на сторінках «Наддніпрянки», слід відзначити також проведення антиалкогольного місячника, відкриття громадського витверезника, відкриття антиалкогольних кутків на великих підприємствах та масові екскурсії робітників та службовців до наркодиспансеру тощо. [10, с. 4].

Важливою була також публікація на сторінках газети результативності діяльності наркодиспансеру Херсона як центру медичної допомоги особам з алкогольною залежністю. Диспансер не лише приймав відвідувачів та призначав їм лікування, а й проводив обслідування вдома, після чого за необхідності направляв пацієнтів до диспансеру. Лікування алкоголізму проводилось способом вдихання кисню [50, с. 3].

Досить оригінальною формою боротьби з алкоголізмом став «Суд над алкоголіком» – показовий судовий процес у Бериславському клубі «Місцевтран», де була присутня значна аудиторія переважно з членів спілки. Як експерт виступив лікар Столяров, який у промові ознайомив аудиторію із шкодою, що чинить алкоголь. У статті зазначено, що суд пройшов досить жваво та викликав інтерес серед населення [43, с. 3]. Цікавою є стаття у «Наддніпрянці» про альтернативу пияцтву та хуліганству. Зокрема А. Чеварда запропонував «радіофікувати місто та витягувати гулящу молодь з пивних барів та посадити її до цікавої та корисної роботи» [39, с. 3].

В умовах тоталітарної системи преса є надзвичайно зручним та дієвим засобом впливу та формування громадської думки. Радянська влада використала ці ресурси для боротьби з алкоголізмом у кінці 20-х – у 30-х роках лише частково, адже на сторінках місцевої періодики, якою є, у тому числі, газета «Наддніпрянська правда», більше засуджувались та висміювались дії осіб у стані алкогольного сп'яніння, аніж роз'яснювалась шкода алкоголю для фізичного та психічного стану хворих. Алкоголізм є не лише проблемою медичного характеру, а й поширеною соціальною аномалією радянського повсякдення, тому її вирішення мало бути комплексним, системним та цілеспрямованим, заснованим на тісній взаємодії влади, громадськості та лікарів. У період 20 – 30-х років такої взаємодії ще не було досягнуто.

Тим не менше, не можна заперечувати очевидні успіхи у боротьбі з алкоголізмом у цей період на Херсонщині – саме у 20 – 30-х роках ХХ століття були вироблені основні форми та методи антиалкогольної діяльності медичних та громадських установ. Серед них – створення наркодиспансеру, організація антиалкогольного товариства та його осередків, систематичне проведення лекцій про шкоду алкоголю у будинку Саносвіти, проведення виставок літератури, організація показових судів над алкоголіками та багато інших. Газета «Наддніпрянська правда» постійно публікувала матеріали антиалкогольного спрямування та відстежувала успіхи та невдачі боротьби з пияцтвом, тому може вважатися невід'ємною складовою процесу боротьби з алкоголізмом на Херсонщині наприкінці 20-х – у 30-х роках ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 7 крамничок // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 вересня 1929 р. – № 221. – С. 5.
2. Адамська І. Медико-санітарна пропаганда в УСРР у 1920-х роках / І. Адамська // Гілея: науковий вісник. – 2015. – Вип. 93. – С. 44 – 49.
3. Бойко В. Алкогольна політика та антиалкогольне законодавство СРСР в 20 – 30 рр. ХХ ст. / В. Бойко // Вісник Луганського державного

- університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Спеціальний випуск. – № 5. – 2013. – С. 242 – 247
4. Борисенко М.В. Житло та побут міського населення України у 20 – 30-х роках ХХ століття / М. Борисенко. – К.: ВД «Стилос», 2013. – 270 с.
 5. Борімось з прогулами, простоями, пияцтвом // Наддніпрянська правда. – Херсон, 12 вересня 1928 р. – № 211. – С. 3.
 6. В антиалкогольнім товаристві // Наддніпрянська правда. – Херсон, 6 жовтня 1929 р. - № 232. – С. 5.
 7. В антиалкогольнім товаристві // Наддніпрянська правда. – Херсон, 17 жовтня 1929 р. - № 241. – С. 6.
 8. В антиалкогольнім товаристві // Наддніпрянська правда. – Херсон, 28 лютого 1930 р. - № 52. – С. 5.
 9. Галерея п'яниць // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 вересня 1929 р. - № 221. – С. 5.
 10. Геть пияцтво, за новий культурний побут! // Наддніпрянська правда. – Херсон, 3 січня 1930 р. - № 3. – С. 4.
 11. Головка О., Греченко В. Боротьба міліції з самогоноварінням в УСРР у роки НЕПу (1921 – 1929 рр.) / О. Головка, В. Греченко // Право і безпека. – 2015. – № 1(56). – С. 20 – 29.
 12. Гриша гуляє // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 вересня 1929 р. – № 221. – С. 5.
 13. Забавки хорлівських вантажників // Наддніпрянська правда. – Херсон, 10 січня 1930 р. – № 8. – С. 4.
 14. Заведение // Наддніпрянська правда. – Херсон, 10 січня 1930 р. – № 8. – С. 4.
 15. За тверезість, за культурний побут // Наддніпрянська правда. – Херсон, 14 березня 1930 р. – № 65. – С. 3.
 16. Іваненко В.В., Іщенко І.В. Україна непівська: аналіз соціальних аномалій південного регіону / В. Іваненко, І. Іщенко. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2006. – 280 с.

17. Іщенко І. В. Розвиток алкогольної ситуації в Україні на тлі НЕПу (1921–1928 рр.): протиріччя та реалії / І. В. Іщенко // Грані. – 2000. – № 2 (10). – С. 57 – 64.
18. Левина Н.Б. Повседневная жизнь советского города: нормы и аномалии 1920 - 1930 годы. Часть I [Електронний ресурс] / Н.Б. Левина – Режим доступу: http://www.fedy-diary.ru/?page_id=6635
19. Левина Н.Б. Повседневность 1920 -1930-х годов: «борьба с пережитками прошлого» / Н.Б. Левина // Советское общество: возникновение, развитие, исторический финал: В 2 т. - Т. 1. От вооруженного восстания в Петрограде до второй сверхдержавы мира / Под общ. ред. Ю.Н. Афанасьева. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т., 1997. – С. 244 – 291.
20. Ленинский завет // Трезвость и культура. – 1928. – №1. – С. 4.
21. Лисицын Ю.П., Копыт Н.Я. Алкоголизм: Социально-гигиенические аспекты / Ю.П. Лисицын, Н.Я. Копыт. – М.: Медицина, 1983. – 264 с.
22. Коли позбудемося п'яниці Геккера? // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 червня 1934 р. – № 143. – С. 4.
23. Макаронна фабрика – гніздо пияцтва, протекціонізму і підлипальства // Наддніпрянська правда. – Херсон, 12 липня 1928 р. – № 106. – С. 3.
24. Маруська-самогонщиця // Наддніпрянська правда. – Херсон, 28 липня 1928 р. – № 118. – С. 4.
25. Мовчан О. Повсякденне життя робітників УСРР. 1920-ті рр. / О. Мовчан. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – 312 с.
26. На конкурс п'яниць // Наддніпрянська правда. – Херсон, 19 липня 1928 р. – № 111. – С. 3.
27. На рішучу боротьбу з пияцтвом та хуліганством // Наддніпрянська правда. – Херсон, 8 жовтня 1929 р. – № 233. – С. 6.
28. Не їдальня, а трактир // Наддніпрянська правда. – Херсон, 10 січня 1930 р. – № 8. – С. 4.
29. Николаев А.В. Антиалкогольные кампании XX века в России / А.В. Николаев // Вопросы истории. – 2008. – № 11. – С. 67 – 78.

30. Олійник М.П. Самогоноваріння та боротьба з ним на Поділлі в роки НЕПу / М.П. Олійник // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2013. – Вип. XXXV. – С. 119 – 122.
31. Павленко В.Я. З історії Херсонської міліції (20-ті роки ХХ ст.) / В.Я. Павленко // Scriptorium nostrum. – 2015. – № 1-2. – С. 166 – 176.
32. Пивоварний завод // Наддніпрянська правда. – Херсон, 9 червня 1934 р. – № 130. – С. 3.
33. Пиячив із в'язнями // Наддніпрянська правда. – Херсон, 13 липня 1928 р. – № 99. – С. 4.
34. Повести рішучу боротьбу з хуліганством // Наддніпрянська правда. – Херсон, 18 грудня 1938 р. – № 288. – С. 4.
35. Проти пияцтва // Наддніпрянська правда. – Херсон, 27 жовтня 1929 р. – № 249. – С. 5.
36. Прошу захистити мене // Наддніпрянська правда. – Херсон, 10 січня 1930 р. – № 8. – С. 4.
37. П'яна трійця // Наддніпрянська правда. – Херсон, 19 червня 1930 р. – № 138. – С. 4.
38. П'яне змагання // Наддніпрянська правда. – Херсон, 4 лютого 1930 р. – № 31. – С. 2.
39. Радіо замість пивних барів // Наддніпрянська правда. – Херсон, 2 серпня 1928 р. – № 150. – С. 3.
40. Робак І.Ю., Демочко Г.Л. Охорона здоров'я в першій столиці радянської України (1919 – 1934 рр.) / І.Ю. Робак, Г.Л. Демочко. – Х. : Колегіум, 2012. – 260 с.
41. Робак І.Ю., Демочко Г.Л. Специфіка організації боротьби з алкоголізмом і перші кроки радянської влади з його подолання в столичному Харкові 1920-х – поч. 1930-х рр. / І.Ю. Робак, Г.Л. Демочко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України.

- Українознавство: історичні та філософські науки». – Вип. 16 – № 1055, 2013 – С. 35 – 40.
42. Розваги технорука Козинця // Наддніпрянська правда. – Херсон, 10 січня 1930 р. – № 8. – С. 4.
43. Суд над алкоголіком // Наддніпрянська правда. – Херсон, 18 січня 1930 р. – № 15. – С. 3.
44. Такала И. «За трезвый быт!»: алкогольная политика советского государства в 20-е годы / И. Такала // The NEP Era: Soviet Russia 1921-1928, 1 (2007). – С. 55 – 88.
45. У чайній є все крім... чаю // Наддніпрянська правда. – Херсон, 16 червня 1934 р. – № 136. – С. 4.
46. Хуліган Кобельчук // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 вересня 1929 р. – № 221. – С. 5.
47. Хуліган Обухов та п'яниця Сидорович // Наддніпрянська правда. – Херсон, 24 вересня 1929 р. – № 221. – С. 5.
48. Чернуха О. В. Боротьба міліції з розповсюдженням самогоноваріння на Харківщині в роки непу / О. В. Чернуха // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки». – 2014. – № 1138. – Вип. 19. – С. 73–76.
49. Шерстнева Е.В. Санитарное просвещение и пропаганда в борьбе с пьянством и алкоголизмом в СССР в 1920-е годы / Е.В. Шерстнева // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. – Выпуск № 4 – 2014. – С. 54 – 58.
50. Як працює наркодиспансер // Наддніпрянська правда. – Херсон, 20 грудня 1930 р. – № 290. – С. 3.

Відомості про автора: Марквас Катерина Федорівна, аспірантка 1 року навчання кафедри історії України та методики викладання Херсонського державного університету